

# Kritika sodobnih narodno-gospodarskih osnov

Zoran Hribar

**K**akor vse na svetu, tako se je tudi gospodarstvo razvijalo počasi iz čisto primitivnih početkov do današnje oblike organizirane produkcije večjih družbenih edinic. Ta razvoj pa se je vršil skoraj popolnoma avtomatično. Vsa zgodovina do novejšje dobe nam navaja le redke primere, da bi bil kak mogočnik ali vladar skušal sistematično pospešiti gospodarski razvoj svojega ljudstva s splošnimi gospodarskimi zakoni. Skoraj vedno je poseganje oblasti v gospodarske zadeve služilo le izkoriščanju ljudske produktivnosti. V zadnjih dveh ali treh stoletjih pa je posebno gospodarski razvoj v Evropi naglo napredoval. Nastali so novi problemi, našli so se pa tudi možje, ki so s svojim proučevanjem gospodarskih zakonov ustvarili temelje narodno-gospodarski znanosti. Dasi je torej ta znanost še čisto mlada, je vendar že dala praktičnim narodnim gospodarjem marsikako pobudo. Vendar doslej še ni mogla dovoljno pojasniti nekaterih osnovnih pojmov današnjega gospodarstva, tako n. pr. pojma denarja. In tako svet še danes operira z nezadostnim pojmom denarja, na katerem se gradi seveda tudi napačen denarni sistem.

Gospodarstvo ima svoje zunanje in svoje notranje sovražnike: Vojne, bolezni, elementarne katastrofe vseh vrst spadajo k prvim. Nesposobnost, kratkovidni egoizem in slične napake posameznih gospodarjev k drugim. Naloga narodnega gospodarstva je ravno ta, s primernimi splošnimi zakoni po možnosti eliminirati kvarni vpliv omenjenih notranjih sovražnikov. Gorje pa, če so principi, na katere gradi narodno gospodarstvo svoje zakone, sami napačni, kajti take napake se ne nanašajo samo na vso skupnost ter jo zadenejo vso hkratu, temveč so povrh še tako skrite, da se nihče niti ne zaveda njihove eksistence.

O vzrokih današnje gospodarske depresije in o sanacijskih predlogih so doslej naravno obilo pisali in razpravljali, vendar se ni še nihče lotil narodno-gospodarskih osnov samih, temveč se jih vsi poslužujejo kratkotalo kot izhodišča za svoje razpravljanje. Zato pa prihajajo vedno do protislovja, oziroma, gospodarstveniki morajo priznati, da niso kos težavnim nalogam, ki jih terja bolno gospodarsko telo. Poglejmo si stvar nekoliko bližje:

Da eksistira poleg produkcije in porabe dobrin še denarstvo, ni čisto samo po sebi razumljivo. Produkcija in poraba sta eksistirali mnogo tisočletij pred denarjem in denarstvom. Sčasoma so se ljudje združili v večje edince, kar je proces produkcije in razdelitve dobrin seveda skompliciralo. Že prazgodovina nam sporoča o zamenjavi dobrin n. pr. med nomadskimi

in kmetovalskimi narodi, a to zamenjavanje se je tekom časa vedno bolj kompliciralo. Čim bolj so se narodi spoznavali, tembolj so se širili tudi interesi in kmalu so se pojavili ne le posredovalci za blagovno izmeno (trgovci), temveč se je pojavila tudi posredovalna roba. Danes pravimo, da so stari narodi (nekateri celo do današnjih dni) uporabljali žito, živino, razno orodje itd. kot denar. In res so vršile take posredovalne robe funkcije, ki jih ne moremo istovetiti z navadno izmenjavo dobrin. K temu se takoj še povrnemo.

Končno so iz zgolj praktičnih ozirov izpodrinile omenjeno kvarljivost podvrženo posredovalno robo kovine, zlasti žlahtne in končno so zopet iz praktičnih nagibov jeli kovati novce, ki so dali pojmu denarja neko izrazitost. Dočim se je moralo kvarljivo posredovalno blago, n. pr. žito, naposled porabiti, so kovine lahko prehajale iz rok v roke in vršile svojo posredovalno nalogo neomejen čas. Pred par stoletji pa se je uvedel, zopet iz praktičnih ozirov (da se zabrani tezavriranje itd.), papirnati denar, ki se ga dandanes splošno poslužujemo.

Skicirani razvoj denarnega pojma nam predvsem kaže, da na podlagi menjalnega procesa izhaja iz pojma blagovne vrednosti. Saj drugače se ta razvoj tudi ni mogel vršiti. Kljub temu pa vrši ne le današnji denar, temveč so vršile že prve posredovalne robe neke funkcije, ki se ne morejo razložiti zgolj z omenjenimi pojmi.

V pojasnilo zadnje trditve naj nam služi primer. Kmet kupi pri kovaču orodje in mu da zato neko količino žita. Kovač si naroči pri krojaču obleko, ter mu izroči zanj zopet ono žito. Krojač si preskrbi pri mlinarju moko, ter mu plača zopet z žitom. Recimo, da mlinar žito porabi zase. Pri opisani rabi žita moramo paziti na naslednje okolnosti: prvič je povzročila eksistenca neke količine produkcijo cele vrste dobrin, ki po svoji vrednosti v našem primeru trikrat presegajo vrednost žita. Drugič se lahko primeri, da naroči kovač, čim je prejel od kmeta naročilo za orodje, takoj tudi obleko pri krojaču in zadnji tudi takoj moko pri mlinarju. Lahko pa se vrste ta naročila v dolgih časovnih presledkih. To se pravi: ni vse eno, s kakšno hitrostjo se pomika posredovalno blago iz rok v roke. Še nazorneje si lahko predočimo pomen omenjenih funkcij, če si mislimo, da menja posredovalno blago svojega lastnika ne le štirikrat, temveč poljubno mnogokrat. Navadno ali direktno menjavanje dobrin bodisi med dvema osebamama ali dvema gospodarskima edinicama ne ve o funkcijah robe-posrednice ničesar. Če menjata dve osebi ali dve edinici svoje produkte direktno, povzroči delo prve eventuelno pri drugi neko delo prilično enake vrednosti, toda samo to in ne več. Razen tega pozna direktno menjavanje sicer hitrost produciranja in konsumiranja, nikakor pa nima zanj hitrost, s katero se roba pomika, nobenega pomena. Če si naposled predstavljamo, da n. pr. kroži naše žito med ljudmi tako dolgo, da nazadnje zopet pride v

last kmeta in da se poslej to kroženje lahko ponavlja, potem to žito ne opravlja samo tipičnih denarnih poslov, temveč se je v resnici izpremenilo v denar. Kajti vrednost žita kot žito je postala brezpredmetna, čim se nihče več ne poslužuje njegove materije. Če bi kdo mogel ponarediti to žito z neko snovjo, ki bi bila sicer brez vsake vrednosti, a da bi dovolj prepričevalno varala oko, bi splošnost zaradi tega ne utrpela niti najmanjše škode, dokler bi pač ostala prevara neodkrita. Isto bi veljalo tudi za ponarejene novce ali bankovce. Na primer: Če bi se gospodarstvo posluževalo sto let ponarejenga ali vsaj popolnoma nekritega denarja pa bi potem nenadoma sleparija prišla na dan, kako bi pač utemeljili dejstvo, da so ljudje lahko sto let prav dobro živeli s takim denarjem, dočim bi prišla po odkritju vsa skupnost v zadrege in morda v občutno pomanjkanje. To dejstvo se ne da razložiti drugače kakor s tem, da je materialna vrednost novca ali bankovca brezpomembna, da pa mora obstojati mesto nje nekaj, kar upravičuje existenco denarja ter mu daje tudi neko vrednost.

V resnici vrednost denarja v nobenem primeru ni odvisna od njegove materialne vrednosti odnosno od materialne vrednosti njegovega kritja, temveč edino le od produkcije. Najsi bi bil denar zlat ali papirnat, njegova vrednost bi izginila v vsakem primeru, čim eliminiramo vso produkcijo. Nasprotno pa bi država, seveda gospodarsko neodvisna, lahko nemoteno uporabljala samo papirnati denar in njegova vrednost bi ostala neizpremenjena, dokler se ne bi izpremenile produkcijske razmere. Pa tudi v mednarodnih odnošajih odloča o vrednosti nacionalnih valut naposled vedno le produkcija.

Spričo existencence različnih politično neodvisnih edinic pa direktna odvisnost denarja od produkcije ne pride v vsej čistosti do izraza. Tudi, če bi obstajali samo dve državi na svetu, je že podana možnost, da se ena v večjem ali manjšem obsegu okorišča z delom druge. Po drugi strani pa je popolnoma naravno, da se vsaka država (kakor tudi vsak poedinec) po svojih močeh brani izkoriščanju. Današnji narodni gospodarji stremijo le za tem, da bi se na vsak način vzdrževalo vrednostno razmerje posameznih valut. In to hočejo doseči ravno s posredovanjem zlata. Seveda se n. pr. propadajoči tendenci neke valute omeji njeno nadaljno padanje z izvozom zlata, toda kakšno korist ima od tega narodno gospodarstvo. Zaradi izvažanja zlata se mora odtegniti prometu neko število bankovcev, to pa ima isti učinek, kakor če bi se bilo valutno razmerje sorazmerno poslabšalo, toda brez zmanjšanja denarne množine. Uporabljanje zlata v tem primeru nima nobenega smisla. V resnici pa odvrča še drug važen moment naše gospodarstvenike od opustitve zlatega kritja, in to je dotok tujih kapitalov. Pri današnjem denarnem redu je zaupanje tujcev do gospodarstva kake države velikega pomena. In vendar leži ravno slabost obstoječega denarnega reda v tem, da potrebuje to zaupanje. Pa ne le zaupanja tujcev,

temveč potrebuje tudi zaupanje lastnega ljudstva do denarnih zavodov, sicer odpovedo vse njegove osnove. Vendar bi se gospodarstvo lahko zlahka oprostilo tega problematičnega zaupanja in zasidrilo svoj obstoj v realne vrednote. Neobhodno potrebno pa mu je v ta namen pravilno pojmovanje denarja, o katerem hočemo v naslednjem še spregovoriti.

Mislimo si n. pr. popolnoma avtarktično državo, v kateri bi bilo gospodarstvo trenutno popolnoma uravnovešeno. V tej državi bi vladal običaj, da bi dobivali vsi v produkciji udeleženi državljani pa tudi državni uslužbenci plače tedensko. Če bi n. pr. nekdo mahoma uničil ves denar, a neka hipotetična instanca bi koncem delovnega tedna priznala vsakemu državljanu njegovemu delu primeno pravico poslužiti se dobrin, ki jih potrebuje, potem bi se (seve teoretično) življenje posameznika niti najmanj ne izpremenilo. Seveda bi se morale omenjene pravice deliti redno vsak teden. Koliko pravic pa bi mogla državna oblast sploh razdeliti? Toliko, da bi njih vsota obsegala ravno vse v enem tednu producirane dobrine. Razume se, da bi se morale producirati vedno le take dobrine, ki jih državljani potrebujejo. To pa je vsebovano že v predpostavki gospodarskega ravnovesja.

Postavimo, da bi se razdelile nekega dne pravice v obliki dokumentov, in sicer bi dobil po več pravic, kdor bi prejel po več dokumentov. Če bi nadalje stopil v veljavo zakon, da ohranijo naše listine svojo veljavo v rokah vsakokratnega lastnika, potem so se te listine izpremenile v denar. Za vzdrževanje gospodarskega ravnovesja pa bi ne zadoščala količina izdanih listin ali bankovcev. Opisana razdelitev pravic bi se morala namreč odslej vršiti avtomatično, zaradi česar bi morala precejšnja količina novčanic ležati prehodno v rokah posredovalcev in ne le v rokah lastnikov. Tako n. pr. sprejme vsak trgovec dnevno večjo vsoto denarja, ki pa ni njegova, temveč jo mora v glavnem nakazati naprej, svojim dobaviteljem. Torej posreduje le izmenjavo denarja, kakor posreduje v nasprotni smeri tudi izmenjavo dobrin. Iz zgolj formalnih vzrokov se torej mora količina denarja pomnožiti, zato pa se istočasno njegova krožna hitrost zmanjša točno v obratnem razmerju. Denar, ki leži šele na poti k svojemu bodočemu lastniku prehodno v rokah posredovalcev, imenujemo transportni denar. Tudi če bi državljani varčevali, to se pravi še nadalje manjšali hitrost obtoka, bi se morala količina denarja znova v obratnem (recipročnem) razmerju povečati, da bi gospodarstvo ostalo uravnovešeno. Vse to velja seveda, dokler je ostala produkcija in vsa mezda (vštevši dohodke gospodarsko neodvisnih stanov) ista.

Okvir tega članka je mnogo pretesen, da bi mogli vse te navedbe podpreti s primernimi dokazi. Omejiti se moramo zgolj na najvažnejše konstatacije. In te so naslednje: Kvaliteta denarja je odvisna od razmerja med vsoto vseh plač in dohodkov in pa celokupno produkcijo tekom enega pla-

čilnega termina in samo od tega razmerja. Če n. pr. pri isti produkciji podvojimo vse dohodke, pade kvaliteta denarja na polovico. Vsota vseh dohodkov in kvaliteta denarja si stojita torej v obratnem sorazmerju. Istotako pa stojita v obratnem sorazmerju tudi hitrost obtoka in celotna denarna količina. Iz tega sledi, da je produkt iz denarne količine, pomnožene z denarno kvaliteto in še pomnožen s hitrostjo obtoka, količina, ki raste in pada točno s produkcijo. To količino hočemo imenovati „denarna energija“.

Ni je na svetu sile, ki bi mogla razveljaviti ravnokar navedeni denarni zakon. Zavaljo preprostosti smo se sicer posluževali doslej nekakih posebnih pogojev, ki dajejo temu razmotrivanju na videz le neki teoretičen pomen. Vendar je zakon, da stoji denarna energija v direktnem sorazmerju s produkcijo, popolnoma neodvisen od vseh motečih okoliščin, ki nastopajo v resničnem življenju. Bistvene praktične važnosti pa je dejstvo, da v enačbi denarna energija = K. produkcija (K. pomeni nekako konstanto), ni niti sledu o kaki količini, ki bi predstavljala kakršno si bodi denarno kritje v obliki zlatih ali sličnih zalog. Denarna energija in z njo denar sta torej popolnoma neodvisna od kakršnihkoli blagovnih rezerv, ki bi bile že prešle v last nekoga. Le od produkcije predmetov, ki čakajo šele razdelitve, je torej odvisna denarna energija, denar sam, to se pravi njegova količina, pa zavisi poleg tega od lastne kvalitete (vsote vseh dohodkov proti produkciji) ter od hitrosti obtoka. Na zadnji dve količini, ki sta najmanj tako važni kot denarna količina sama, se današnje narodno gospodarstvo sploh ne ozira, to se pravi, nikakor ne spravlja določevanja denarne množine ž njimi v zvezo. Pač pa mora to na žalost zaradi svoje narave storiti denar sam, toda pod nekimi pogoji, žal, na tak način, da ga ljudstvo občuti kot uničevanje svojega premoženja.

O točni definiciji denarnega pojma torej do danes ne more biti govora, še manj pa seveda o pravilnosti kakega denarnega sistema. Najvažnejši reprezentanti obstoječega denarnega reda so denarni zavodi. Predvsem si moramo nekoliko natančneje ogledati njih poslovanje, da si ustvarimo objektivno sodbo o njih delovanju. Predstavljajmo si, radi enostavnosti zopet avtarkično državo, ki bi imela en sam denaren zavod. Njegov poglavitni posel bi bil sprejemanje hranilnih vlog ter denarja, ki se vplačuje na tekoče račune, in pa seveda izposojanje denarja iščočim podjetnikom, kajti denarni zavod naj predvsem skrbi zato, da denar ne leži nerabljen pri njegovih lastnikih. Ljudje so namreč že kmalu spoznali škodljivost denarnega tezavriranja, zaradi česar so si tudi pomagali z uvedbo denarnih zavodov. Vendar se je treba zavedati, da se s podeljevanjem kreditov potom denarnih zavodov ustvarja denar in sicer tako zvaní knjiženi denar. Recimo, da izposodi naš specijalen zavod ves denar, ki so mu ga prinesli vložniki. Toda ker denar, ki je bil komu izposojen, ne miruje, se lahko ponovno vrne v denarni zavod, n. pr. v obliki hranilne vloge, in na ta način

bi lahko že take vloge same sčasom poljubno presegle celotno množino bankovcev, če bi nekateri vložniki naposled svojih vlog ne dvigali. Toda vsakokrat, ko se kaka vloga dvigne, se istočasno tudi uniči toliko knjiženega denarja kolikor znaša dvig. Da lahko naš zavod vlagatelju izplača zahtevano vsoto, mora namreč prej to vsoto izterjati od kakega dolžnika, ker načelno ne hrani nobenih rezerv. Ker si pa hranilne vloge in njih dvigi v rednih razmerah drže nekako ravnovesje, ne more vsota takega knjiženega denarja prekoračiti neke meje.

Drugačna je stvar z vplačili na tekoče račune. Če se namreč vršijo nakazila tudi s knjiženim denarjem, potem se ne poveča samo množina mirujočih plačilnih sredstev, temveč tudi množina krožečih, zaradi česar se mora povečati „denarna energija“, to se pravi, produkcija se mora razširiti (če ni padla denarna kvaliteta). Krožeči knjižen denar pa lahko nadomesti del transportnega denarja, ki je moral poprej eksistirati v obliki bankovcev. Z uvedbo čekov pa lahko knjižen denar kroži tudi izven denarnih zavodov. S tem se seveda denarna energija povečuje še bolj, produkcija narašča, hranilna sila ljudstva ravno tako in knjižen denar se lahko množi vsaj teoretično toliko časa, dokler narašča produkcija, posebno če knjižen denar nazadnje vrši deloma tudi funkcije meznega denarja, kakor je postalo to običajno v Ameriki, kjer so lahko s čeki plačevali kakor z denarjem n. pr. delavne moči.

Opisane funkcije denarnih zavodov so sicer za gospodarstvo izredno koristne, dokler poteka vse v redu. Produkciji je dana možnost naglega razmaha in s tem seveda narašča narodno premoženje. Sicer lahko vrše denarni zavodi svoje posle le na podlagi obrestovanja, ki pomeni za splošnost nekakšno breme, popolnoma slično kakor davki, kajti obresti plačuje v prvi vrsti konsument. Toda, četudi smatramo obresti za nekaj davek, je ta vsekakor več kot upravičen, če po drugi strani prinaša ljudstvu obilne koristi. Toda te koristi, žal, niso stalne. Kredit ustvarja pač samo knjižen denar in tega vsekakor v obilni meri.

V resnici je dosegla količina knjiženega denarja v nekaterih državah skoraj desetkratno množino obstoječih bankovcev. Amerika je seveda v tem oziru prednjačila. Če upoštevamo, da lahko tudi vsi vrednostni papirji, menice, dà, celo vsaka roba prehodno vrši denarne funkcije, potem nam postane jasno, v kakšni strašni nevarnosti se nahaja vse naše gospodarstvo spričo opisanega kreditnega sistema, kajti veljavnost vseh plačilnih sredstev, izvzemši novcev in bankovcev, temelji na golem zaupanju.

Čim bolj napeto je razmerje med množino knjiženega denarja in ostalih plačilnih sredstev napram bankovcem in novcem, tem večja je nevarnost, da se zruši ves sistem. Že malo pretirana drznost kakega denarnega zavoda pri njegovih transakcijah je lahko povod splošnemu rušenju in uničevanju denarja, pa čeprav le knjiženega. Vedeti je namreč, da je treba knjižen

denar in vse, kar vrši denarne funkcije, pač istovetiti s pravim denarjem. Toda povod rušenja tiči lahko ne le v brezvestnem vodstvu denarnih zavodov ali velikih industrij, ki s svojim propadom eventuelno spravijo kak denarni zavod v zadrege, temveč tudi, če bi vsi vršili svoje posle kar najvestneje in najprevidneje, se mora ta sistem naposled zrušiti, če razvoj produkcijskih metod tako napreduje, da je za proizvodnjo treba vedno manj ljudi. Če v takem primeru ni apriori poskrbljeno za to, da se konsum kljub temu ne zmanjša (in obstoječi kreditni sistem za to prav nič ne skrbi), potem je polom neizbežen. To zadnje dejstvo nam daje sicer misliti le za prihodnost, kajti doslej smo šele komaj pričeli razumevati pomen neprestane racionalizacije industrije.

Sodobna kriza pa se je pričela leta 1929. zaradi znanih polomov nekaterih ameriških bank. Amerika je razpolagala takrat s kakimi 50 milijardami dolarjev plačilnih sredstev. Do letošnjega leta se je od vseh teh plačilnih sredstev uničilo morda kakih 30 milijard dolarjev, zaradi česar pač ni težko razumeti naglega nazadovanja ameriške industrije v zadnjih letih. Denarna energija je v kratkem času ogromno padla, ž njo pa vzporedno tudi produkcija, in sicer kljub velikim zlatim rezervam. Istočasno so cene produktom nazadovale, ker se hoče denar po svoji naravi prilagoditi novim razmeram. Toda uničevanje se je vršilo preneglo in naraščajoča kvaliteta denarja zaradi tega ni mogla kompenzirati zmanjšane količine plačilnih sredstev. Ker pa stoji Amerika z ostalim svetom v tesnih kupčijskih zvezah, se je val uničevanja hitro razširil na vse druge države.

In kako nastane, oziroma poteka tako uničevanje denarja in s tem tudi rušenje produkcije? Kakor rečeno so se leta 1929. zrušile nekatere ameriške velebanke. Vzrok tega poloma za nas ni posebno važen, pač pa učinek. Cela množica vlagateljev je bila radi tega poloma ob svoj denar, istotako razni posedovalci čekov, ki jih niso mogli več vnovčiti. Dalje je treba vedeti, da ni bilo nikjer tolikega kupčevanja in špekuliranja z raznimi vrednostnimi papirji kot ravno v Ameriki, in sicer so se te kupčij udeleževale tudi širše ljudske plasti. Tako je bilo prizadetih zaradi padca nekih vrednostnih papirjev tudi mnogo tako zvanih malih ljudi. Učinek je bil ravno ta, da so se vsi prizadeti morali omejiti v svojih zahtevah. Konsum je padel. Po drugi strani pa obveze nekaterih dolžnikov zrušenim bankam niso prenehale, temveč so se posojila, kolikor se je dalo, izterjavala. Nagla odpoved posojila pa je gospodarstvu najmanj tako škodljiva, kakor mu je podeljevanje kredita koristno. Produkcija je bila zopet prizadeta. Prvi učinek pa je bil v primeri z močno ameriško industrijo razmeroma neznaten, dasi je šlo za milijardne vsote. Toda z nazadovanjem produkcije je padel (v početku sicer počasi) tudi tečaj mnogih delnic. Ker pa je vse ljudstvo špekuliralo z delnicami, je bila mahoma ponudba na tem

polju znatna, kar je zopet neugodno vplivalo na njihov tečaj. Ljudje so torej zopet izgubljali premoženje, morali so varčevati še dalje, izterjavali intenzivno dolgove, kar je mnogokrat povzročalo uničevanje knjiženega denarja, predvsem pa je zaradi odpuščanja delovnih moči in skrčene produkcije padal konsum. Marsikako podjetje pri skrčeni produkciji ni moglo redno plačevati svojih kreditov, kar je privedlo zopet nabroj denarnih zavodov v neprilike in marsikak zavod že ni več mogel brez nadaljnega zadovoljiti svojih kreditorjev. Po eni strani je torej zmanjšana kupna moč kakor lavina večala brezposelnost, po drugi strani pa so zadrege denarnih zavodov zbudile nezaupanje in vlagatelji so v paničnem strahu navalili nanje. Ta naval je bilo treba seveda odbiti, če ne drugače s silo, toda nezaupanja tudi sila ni mogla več odstraniti. Razvrednoteni vrednostni papirji, zmrznjeni krediti, zmrznjene hranilne vloge, ogromna brezposelnost in ljudski obup so končni rezultati takega poloma.

Kakor pa so pogoji za takšno uničevanje le umetne narave, tako je dana tudi možnost razmeroma hitrega okrevanja potom umetnih sredstev. Toda za to je treba razumeti, kje tiči vir vseh teh nesreč. Brez umetne pomoči pa bi si ljudstvo opomoglo šele po desetletjih in bi moralo nerazumnosti svojih voditeljev doprinesiti ogromne žrtve.

Graditi sigurnost vsega našega imetja, dà, celo ves naš obstoj na tako bežne osnove, kot jih predstavlja samo zaupanje ljudstva do denarnih zavodov, je neodpušljiva napaka. Države se bodo morale v prihodnje posluževati konkretnih in resničnih narodno-gospodarskih pojmov, predvsem pravičnega denarnega pojma. Na tem mestu sicer ni mogoče navesti, kakšen denarni sistem bi moral nadomestiti obstoječega, da se v bodoče obvarujemo ponovnih in, kakor pač lahko sklepamo, še hujših gospodarskih depresij, kot je današnja. Zavedati pa se moramo, da ni ne denar ne tak ali drugačen denarni sistem tisto, kar narekuje človeštvu obstoj ali pogin, temveč ljudje morajo voditi denarne in gospodarske posle v obče tako, kakor jim prija. To je tudi možno, treba je le jasnih pojmov.

## Jezni verzi

Fran Albrecht

### Dva sodobna portreta

#### I.

Jaz sem Dumdum, véliki bankír,  
mene je ustvaril narodov prepír.  
Bil sem nekđaj človek, majhen, neboğljèn  
kramarček sejmarski, boren, zadolžèn.  
Potlej pa sem zrastel v nebotično vis